

бизнесі жүргізу жеңілдігі рейтингінде 77-ші орынды және келісімшарттарды орындауға қатысты 4-ші орынды иеленеді, бұл сот реформалары елдегі реформаларға алып келуі мүмкін екенін көрсетеді.

2020 жылғы наурызда Қазақстан басшылығы бүкіл ел бойынша төтенше жағдай және бірқатар ірі қалаларда қатаң шектеулер енгізді. Азаматтардың сот ғимараттарына баруға мүмкіндігі болмады.

Оқшаулаудың алғашқы күндерінде Жоғарғы Сот жергілікті соттардың іс жүзінде жұмыс істеуі үшін жедел нұсқаулықтар, түзетулер мен технологиялар, сондай-ақ судьялардың, сот қызметкерлерінің, сот отырысына қатысушылардың және сот ғимаратына келушілердің денсаулығы мен өмірін қорғауға бағытталған Төтенше физикалық тыңдауларға арналған нұсқаулықтар шығарды. 2018 жылы орташа есеппен күн сайын 40 онлайн-сот отырысы өтті. 2019 жылы орташа көрсеткіш 110-ға дейін өсті, ал 2020 жылдың қаңтар-ақпан айларында орташа есеппен күніне 150 онлайн сот отырысы өтті.

Төтенше жағдай енгізілгеннен кейінгі бірінші аптада бұл көрсеткіш күніне 1000-ға дейін өсті (бұл барлық сот тыңдауларының 50% құрайды). 6-10 сәуір аралығында бір апта ішінде Қазақстан соттары күніне 2000-ға жуық онлайн-сот отырысын өткізді, бұл барлық сот отырыстарының 99% - ын құрайды. Абсолютті түрде, 12-17 сәуір аралығында 10 800 өткізілген сот отырыстарының тек 9 отырысы сот залында тараптардың тікелей қатысуымен өтті. Бұл шығарындылар байланыс желілеріндегі уақытша үзілістерге немесе айыпталушылардың үйсіз қалғандарына және интернетке кіруге техникалық құралдары жоқ екендігіне байланысты болды. 13 сәуірде бүкіл ел бойынша барлық сот процестері іс жүзінде өтті.

Егер Қазақстан географиялық жағынан Батыс Еуропадан үлкен және қатаң оқшаулануда екенін ескерсек, іске асырудың бұл жылдамдығы одан да әсерлі болады [2].

Соңғы 2 жылда сот төрелігі стратегиясының жеті түйіні көрсеткен әсерлі нәтижелерге, сондай-ақ Жоғарғы Сот Төрағасы мен оның басшысының Қазақстан азаматтары үшін әділ, жылдам және қолжетімді сот төрелігін қамтамасыз етуге тұрақты бейімділігіне негізделі отырып, Қазақстан реформаларды қалай әзірлеуге, іске асыруға, бақылауға алуға және айқын пайыммен, батыл бағдармен және елеулі қосымша ресурстарды қажет етпей түзетуге болатынын айтуға болады. Covid-19 жауабы және бір айдағы 100% онлайн-сот тыңдауларына ауысу мүмкіндігі де реформалардың берік және тамырланған сипаты туралы айтады. Аймақтағы және одан тыс жерлердегі көптеген басқа елдер Қазақстанның Жоғарғы Соты жасаған жұмыстардан, соның ішінде ақпараттық-насихаттық жұмыс және жобаларды басқарудың арнайы кеңсесін өзгерістерді басқару және бақылау үшін пайдалану бойынша жұмыстарынан сабақ ала алады. Соған қарамастан, соттар бірқатар халықаралық рейтингтерде әлі де артта қалып отыр, сондықтан оң өзгерістерді қамтамасыз етуде Жоғарғы Соттың дәлелденген қызметтік тізімін тездету үшін одан әрі инвестициялар қажет болады.

Әдебиет:

1. Альберс П. Судьяның кәсіби қызметін бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдарды бағалауға қатысты жалпы қорытындылар // <http://sud.gov.kz/eng/content/supreme-court-justice-quality-commission>.
2. Сот жүйесін басқару – елдер бойынша пікірлер мен түсініктемелер құрастыру // <https://www.coe.int/en/web/cepej/compilation-comments>.

Сыздықова Л.Н., Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің заң факультетінің 4 курс студенті

(Ғылыми жетекшісі - Р.А.Тоқатов, Академик Е.А.Бөкетов атындағы университетінің азаматтық және еңбек құқығы кафедрасының аға оқушысы)

БАНКТІК ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ ПАЙЫЗДАРДЫ РЕТТЕУДІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Банктік құқықтық қатынастағы банктер ақша, депозит, несие, валюталық, сақтандыру зейнетақы, қор нарығы, қаржылық құралдарымен сауда-саттық жүргізудің ұйымдастырылған жүйесін білдіретін қаржылық несиелік институттар ролін атқарады. Демек, банк жүйесі қаржылық ресурстарды алушылар-сатып алушылар мен аударушылар-сатушылар арасындағы тікелей байланыстарды қалыптастыратын, сондай-ақ капиталды несие берушілер мен қарыз алушылар арасында мемлекеттің ақша-несие, қаржы саясатына әрі капиталға деген сұраныс пен ұсынысқа сай қайта бөлетін механизм

ретінде жұмыс істеуі барысында экономикалық мәнімен және маңызымен ерекшеленетін банктік құқықтық қатынастардың туындауын негіздейді.

Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктері пайыздық мөлшерде пайда табу мақсатында банктік салым, несиелеу қызметтерін қарқынды жүргізуде. Бүгінгі таңдағы өзекті мәселелер қатарынан банктік пайыздар мөлшерлерінің жоғары болуын көреміз. Бұл процессті қолданатын субъектілерге пайыздық мөлшердің жоғары болуы тек қана қарызын өтеу барысында емес, сонымен қатар өзінің қажеттіліктерін қанағаттандыру жағдайында кедергі жасайды. Пайыздық өлшем жоғары болған сайын қарызды толықтай өтеу коэффициенті соғұрлым төмен болып табылады. Бүгінгі таңда Қазақстандағы банктер мен қаржы ұйымдарының 26 трлн теңге қарызы өтелмеген. Бірнеше несиелік бюросының мәліметінше, Қазақстандағы экономикалық белсенді адамдардың саны – 9,23 млн, олардың ішінде 1,7 млн адам мүлде несиеленбеген. Олар – 18-22 жас аралығындағы жастар мен 45 жастан асқан егде адамдар. Ал еліміздің қалған 7,5 млн азаматының банктер мен басқа да қаржы ұйымдарында несиеленуі бар. Бұл – Қазақстан халқының жартысына жуығы қарыздар деген сөз. Қазір еліміздің жалпы несиелік портфелінде 26 трлн теңгенің несиеленуі жатыр. Оның ішінде: Бизнес несиеленуі – 17,6 трлн теңге (75%); Бөлшек несиеленуі – 7,4 трлн теңге (25%). 26 трлн теңге несиеленуі: 20,2 трлн теңгесін екінші деңгейлі банктер; 290,6 млрд теңгесін микроқаржы ұйымдары; 4,4 трлн теңгесін өзге қаржы ұйымдары берген, ал 84 млрд теңгесі – онлайн несиеленуі. [1, б. 10] Қазақстанда банктік проценттер Еуропаға қарағанда әлдеқайда жоғары, қаржы мамандары мұны тұтыну инфляциясының жоғары болуынан деп түсіндіреді. Салыстыру үшін: егер бізде инфляция орташа есеппен 5-7% - ды құраса, шетелде ол 2-3% - дан сирек асады. Елімізде болып жатқан пандемиядан туындаған бұрын-соңды болмаған дағдарыс жағдайында Ұлттық банк Үкіметпен және Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігімен бірлесіп макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету және алға қойған міндеттерге қол жеткізу үшін уақытылы шаралар қабылдады. 2020 жылы Ұлттық банктің негізгі күш-жігері келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталды: Ақша-кредит саясаты инфляцияның өсуін 8-8,5% деңгейінің шегінде ұстап тұруға бағытталды. 2020 жылдың қорытындысы бойынша инфляция 7,5% болды. 2020 жылдың 2-ші тоқсанында рекордтық құлдыраудан кейін іскерлік белсенділік дағдарысқа дейінгі деңгейге қарай қалпына келуде. Ұлттық Банктің болжамы бойынша, 2021 жылдың II тоқсанынан бастап Қазақстан экономикасы оң траекторияға шығады. 2021 жылдың қорытындысы бойынша мұнай бағасы бір баррель үшін \$45 болған кезде 3,7-4% деңгейінде өседі деп күтіледі. 2021 жылы Ұлттық Банк инфляцияны ағымдағы 7,5% деңгейінен 4-6% нысаналы дәлізіне қайтару міндетін қойып отыр. Орта мерзімді перспективада бұл инфляцияның 3-4%-дық мақсатына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда кредит беру объектісі - тұрғын үйдің бастапқы және қайталама нарығындағы жылжымайтын мүлік, жер учаскелері болса, ипотекалық қарыз бойынша мөлшерлеме — жылдық 14,5% - дан 22% - ға дейін пайызды құрайды. Еуропада ең төменгі-0,92% , орташа 2,5%, ең жоғарғы 5%-ты қамтиды. [2, б. 12] Осы жерден Қазақстандағы ниесилік қарыздардың қайтарылмай қалуы, несиеленуі бар халықтың өмір сүру деңгейінің төмендегі пайыздық мөлшерлеменің жоғары болуынан екендігі нақты көрінеді. Біздегі ақпаратқа сенсек, 18,3 млн қазақстандықтың 13,7 млн-ында тиісті шектеу бар. Олардың пайымдауына, кейбір банк қайтара алмай қалған ақшасын жаңа клиент есебінен өндіреді. Ол үшін пайыздық үстемасын көтереді. Банктен несиеленудің үстемасы орта есеппен 17-25 пайыздың арасы. [3, б. 5] Бұған қарамастан Қазақстанда пайыздық мөлшерлемесі жоқ, банк тәжірибесі бар. Ол – Ислам банкі. Басты артықшылықтары, Ислам банкінде пайыздық мөлшерлеме қарастырылмайды, барлығы шарифатқа сай жүзеге асырылады. Кәсіпкерлермен жұмыс істеу барысында ислам банкі несиеленуі беруші ретінде емес, жоба инвесторы ретінде қызмет көрсете отырып, табысты да, шығынды да тұтынушымен бірге көреді. Айырмашылықтары осылар болса, негізгі ұқсастығы ретінде кепілге мүлік немесе жер учаскісінің қойылуы саналады. Бұл процедура қарыздың қайтарымы болуы үшін және де банктердің ұтылыста қалмауына негізділе отырып жасалады. [4, б. 21] Сонымен, банктік пайыздардың жағымсыз жағының бірден – бір факторы ол – пайыздық мөлшерлеменің жоғары болуы. Қазіргі таңда көптеген жеке кәсіпкерлер, жас отбасылар несиеленудің қиындығы туралы ой қозғайды, яғни несиеленуі алғаннан кейін, оны өтеу барысында, оны мерзімінен бұрын жабатын болса, оны төлей алмаған жағдайда бірден осы пайыздардың мөлшерінен, айыппұлдардың үлестерінен бастапқы қарыздан екі есе шығынға ұшырайтынын айтады. Әрине, біздің мемлекетімізде тиімді ставкасы бар банктер де кездеседі, бірақ олардың аз болуы кедергі келтіруде. [5, б. 1]

Қорыта келсек, банктік пайыздық мөлшерлемесін азайту тәсілімен халықтың тұрмыстық деңгейін көтере аламыз, кәсіпкерлерге жол ашамыз. Сонымен қатар, дәстүрлі банктерде Ислам

банкiнiң тәжәрибесiн қолданатын терезелерiн ашатын болсақ, жеке тұлғаларға үлкен көмек болатын едi. Қазiргi кездегi мемлекеттiк бағдарламаларды одан сайын жетiлдiрiп, халыққа бағыттарын түсiндiре отырып көмек көрсете аламыз. Жарнамалық буклеттерде тиiмдi пайыздарды көрсете отырып, ал оны алатын кезде басқа пайызды көрсетуi халықтың бiлместiгiнен шығынға ұшыратуда. Осы мәселеде банктердiң ашықтық қағидатын қолдануы тиiмдi болар едi. Қарызды өтеу барысында қарызды және пайыздық мөлшерлеменi төлеу бiрдей нысанда болуы, қарызды мерзiмiнен бұрын өтегенде кедергi келтiрмейдi. Сонымен қатар, жеке тұлғалардың банкроттығы туралы заң жобасы бiрнеше жылдан берi талқыланып келедi. Осы заңнаманы толықтырып, жеке тұлғаларға мүмкiндiк берудi ұсынамыз. Заңдық бiлiм жағынан толық ақпараттанбаған халық артық пайыздардың ақысын қайтарып алудан қорқады, себебi банк заңсыз алған бұл ақыны тек сот шешiмiмен ғана қайтарады. Бұл орайда, банк қызметiн көрсету алдында, клиенттерге толық ақпарат берудi көздеймiз.

Қолданылған әдебиеттер тiзiмi:

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексi (ерекше бөлiм) Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 1 шiлдедегi N 409 Кодексi.
<http://adilet.zan.kz/>
2. "Қазақстан Республикасындағы банктер мен банк қызметi туралы" Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы Заңы
3. Қаржы-экономика сөздiгi. — Алматы: ҚР Бiлiм және ғылым министрлiгiнiң Экономика институты, «Зияткер» ЖШС, 2007
4. Аян Қалмұрат - 12.07.2016. «Несиенiң мәнi мен маңызы» <https://7kun.kz/nesieni-m-ni-men-ma-zy/>
5. Е.Досаев – 26.01.2021. <https://primeminister.kz/kz/news/>

Тажиденова Р.А., ҚР Президентi жанындағы мемлекеттiк басқару академиясы, Өңiрлiк даму бағдарламасы, MRD-2020 тобы, магистрант
(*Ғылыми жетекшi – PhD, доцент А.Т. Ниязбаева*)

АУЫЛДЫҚ ЖЕРЛЕРДЕ ТУРИЗМДI ДАМУЫ БОЛАШАҒЫ (АТЫРАУ ОБЛЫСЫ ИСАТАЙ АУДАНЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА)

Мақалада Қазақстандағы ауыл туризмiнiң дамуына әлем картасындағы ең үлкен көл-Каспий теңiзiнiң Атырау облысы Исатай ауданының территориялық бөлiнiс аумағындағы 120 шақырымды құрайтын аққұмды жағалауы мен Нарын құмының табиғи ерекшелiктерiн пайдалану мүмкiндiктерi айтылған.

Қазақстан-бағыт-бағдары белгiленген, шын кiрiссе өзiн-өзi қамтамасыз ете алатын, табиғи байлыққа бай, кез-келген жаһандық дағдарысқа төтеп беру мүмкiндiгiне ие дамушы мемлекет. Әлем Қазақстанда демалудың әр алуан сипатын қалыптастыруға болатыны және де елдегi саяси ахуалдың тұрақтылығы туризмдi дамытуға салынатын инвестицияның қауiпсiздiгiн қамтамасыз ете алатынын ендi-ендi бiлiп жатыр. Қазiргi заманғы әлемнiң жаһандану жағдайында туризм айтарлықтай өзгерiстерге ұшырады. Бүгiнгi таңда ол табиғи, әлеуметтiк-экономикалық және әлеуметтiк-мәдени ресурстарды, туристiк өнiмдi жасау үшiн пайдаланылатын немесе жарамды инфрақұрылымды, дамыған әдiснаманы және көптеген арнайы технологияларды қамтитын әлеуметтiк-экономикалық жүйе болып табылады.

Туризмнiң әлеуметтiк-экономикалық ұстанымдары тез нығаюда, ол әлемдiк экономиканың жетекшi драйверлерiнiң бiрiне айналды. Оның әлемдiк қызметтер саудасындағы үлесi 30 пайыздан астамды құрайды. Осы үлестен көрiну мүмкiндiгi толықтай бар Қазақстан үшiн туризм секторын жан-жақты дамытуға iргелi, әдiснамалық және практикалық iздеу аса өзектi болып табылғандықтан 2017 жылдың маусым айында Қазақстан Республикасының Үкiметi елдiң туристiк саласын дамытудың 2023 жылға дейiнгi жаңа Тұжырымдамасын бекiттi[1]. Бұл оқиға елiмiзде туризмдi дамытудың жаңа кезеңiнде осы саланы жаңғырту үшiн аса принциптi экономикалық, әлеуметтiк және технологиялық сипаттағы бiрқатар iргелi мәселелердi шешедi. Десек те, Қазақстанның туристiк нарығы әлi де төмен қарқын мен даму деңгейiн көрсетедi [2]. Қазiргi уақытта Қазақстанның ЖIӨ-дегi туризмнiң үлесi 0,9 пайызды құрайды, бұл дамыған елдердiң көрсеткiштерiнен ғана емес, әлемдiк орташа деңгейден де әлдеқайда төмен. Елiмiздегi туризмдi сауатты ұйымдастыру және басқару